

Laudatio pro Lenu Dorn a knihu *Übersetzungsbewegungen*

Štěpán Zbytovský

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Centrum Kurta Krolopa pro německou literaturu v Čechách
stepan.zbytovsky@ff.cuni.cz

Lena Dorn je překladatelka, slavistka, kurátorka, autorka, moderátorka. Překládala texty Petra Borkovce, Vratislava Maňáka, Davida Böhma, Ondřeje Buddeuse, Arthura Breiského a dalších. Za své literární a naučné překlady obdržela Cenu za literaturu pro mládež (Jugendliteraturpreis) a zvláštní cenu Nové talenty překladu (Neue Talente Übersetzung). Je autorkou básní, kratších próz, a eseje o překládání *Üben und Ersetzen* (Lipsko 2022). Studovala v Gotinkách, vědecky pracovala v Berlíně, Lipsku, Řezně, pobývala v Praze, Brně a na řadě dalších míst.

Z řečeného vyplývá, že Lena Dorn je *pohyblivý člověk*, který překračuje meze mezi vytyčenými poli činnosti — učenecké, překladatelské, literární. Cena Otokara Fischera jí byla udělena jen za jednu z těchto stránek, ale myslím, že zmíněná mnohostrannost laureátky je na oceněné knize znát.

Překládání je stěžejní, byť málo uznávanou součástí evropských kulturních dějin. Kniha Leny Dorn *Übersetzungsbewegungen. Zum Verhältnis von Literaturübersetzung und Nation* pojednává o tom, jak se diskutovalo o povaze a významu překladu, a jak tyto diskuse souvisely se sociálním a estetickým vyjednáváním o pojmu národa.

Překlad je pohyb — to je známá věc, zejména když se to řekne deverbativně — překládání. Překlad nikdy není replikou, nýbrž uvádí v pohyb text, jeho strukturu, významy, funkci. To podchycují solidnější úvahy o překladu — již po nějakou dobu. S Otokarem Fischerem bychom mohli dokonce říci, že každý překlad je travestie. Novější diskuse o překladu tvrdí, že rozpohybovává, nebo dokonce teprve uvádí na scénu kontexty — kontext originálu, kontext cílového jazyka a kultury. A jiní ukazují z perspektiv *histoire croisée* (*Verflechtungsgeschichte*) nebo konceptů světové literatury a postkoloniálních teorií, jak pohyblivé jsou a jak úzce s procesy překladu souvisejí zdánlivě pevné a neměnné pojmy jako identita, národ, hranice, a koneckonců i kultura.

Takové rozmanité koncepce má Lena Dorn v úvodních úvahách své knihy na zřeteli — i tehdy, když jako výraz vystihující téma knihy klade slovo *Übersetzungsbewegungen*, pohyby překladu nebo překladové pohyby — nebo také hýbání překladem nebo překladová hnutí. Volí toto pojmenování, protože neimplikuje *jednosměrnost překládání*, ani představu *přesazování* daného obsahu z jednoho kontextu do jiného. Prototypickým pohybem překladu by pro ni mohl být *pohyb vln* do různých směrů zároveň — spíše než pohyb kácení kostek domina nebo dortu letícího z bodu A do bodu B. Zároveň ji více zajímá *procesuální stránka* překladu než domněle konečný

výsledek. A zároveň — což dobře pasuje k letošnímu kafkovskému jubileu — se zaměřuje na *proměnu*, kterou procházejí prvky a aktéři zapojení do pohybu překladu. Nevyhýbá se ani onomu významu slova *Bewegung*, který se vztahuje ke společenským a politickým *hnutím* — překlad je vždy spojen s dynamikou sociální a v nejširším smyslu toho slova také politickou, přinejmenším kulturně-politickou. A co je pro její koncepci zvláště důležité, v pojetí Leny Dorn jde o pohyby *dialektické* — a tak například kulturní otevírání a vymezování nevidí jako pohyby vzájemně se vylučující a oddělené, nýbrž propojené, — a pokouší se vyhmátnout rovinu, na níž jde o *jeden* související proces. A konečně jí „pohyby překladu“ vedou k pohledu na teorii a praxi překladu v pojednáváných dobách a souvislostech jako na úzce propojené oblasti. Pohybuje se tedy pryč od popisných rozborů překladu textu, které neberou v potaz dobové diskurzy překladu a nereflktují vlastní východiska, ale také od takových teoretických debat, které nenabízejí zřetelné analytické uplatnění.

Co tedy Lena Dorn zkoumá? Částečně jde o texty o překladu a překládání 19. století, které jsou v dané výšceji bádání dobře známé: Josef Jungmann, Hubert Gordon Schauer, Jakub Malý. Ale také o ty, kdo tyto autory a překlad reflektovali ve 20. století: Otokar Fischer, Jiří Levý, Vladimír Macura. Především ale provedla obsáhlou rešerši českojazyčných periodik 19. století a vyhmátla často anonymní texty reflektující a komentující překlady a překládání — od *Hlasatele českého* přes *Květy*, *Lumír*, *Národní listy* až po *Čas*. Mapuje dosud neviděné komunikační vazby, ustavování žánrových vzorců, například žánru *předmluvy k překladu*, nebo ono vrstevnaté a pohyblivé vojsko metafor, jimiž je překlad pojmenováván a zároveň vykládán. Mapuje tedy zajímavé pohyby, v nichž se překreslovaly mapy národních pozic, vyznačuje pohyblivé písky, betonáže, sutiny i u-topie národních a jiných kulturních konceptů — některé z nich již byly v mapách dějin diskurzu o překladu zaneseny, jiné nikoli — a především jim chyběl použitelný souhled v jasné perspektivě.

Ty nabízí kniha Leny Dorn. Nechá-li se čtenář jejím výkladem vést, může spolu s ní postupně následovat základní páry pohybů či pohybových figur, které vyzorovala v debatách o překladu a překládání v 19. století:

1. *Schrumpfen und Wachsen, Scvrkávání a růst* — zde sleduje kulturní procesy, jimž je často přičtena jistá míra přirozenosti, kdy přirozenost překladu může být stylizována jako doklad určité přirozeně dané národní povahy, identity. S tím souvisejí rozmanité hierarchizace malého a velkého, původního a odvozeného, perspektivního a úpadkového, přínosného a rizikového v oblasti řeči a překladu. Zajímavé jsou v tomto směru třeba poznámky k Schauerovu odmítání překladu určitých textů v zájmu zvýšení nebo zachování vícejazyčnosti.

2. *Ablehnen und Aufnehmen, Odmítání a přijímání* — v tomto oddíle jde předně o utváření národních literatur, které vznikají v celoevropském kontextu v souvislosti s překladovými pohyby. Zde se mi jeví podnětné například úvahy o topoi nevyslovitelnosti a nepřeložitelnosti, traktovaných často v úzké souvislosti s publikovanými překlady. Nebo autorčiny komentáře k Macurovu pozorování „překladovosti“ kultur, které obohacují jeho dosavadní kritickou recepci — například v rámci úvah o diskurzivně stanovované „normalitě“ překladu.

3. *Öffnen und Begrenzen, Otvírání a vymezování* — kde autorka ukazuje, jak bývají gesta kulturního otevírání spojená s kontrolou takto vytvářených oken a dveří — ať už jsou instalovány na místech, kde dosud byly zdi, nebo na místech, kde dosud ne-

bylo nic. Úvahy o etice překládání, například o věčné otázce „věrnosti“ překladu, jsou zde na místě, stejně jako obšírné poukázání na překladového hybatele, po němž je pojmenována tato cena — Otokara Fischera — a relevanci jeho tezí o překladu jako pohybu, v němž vzniká něco „třetího“ nad rámec binární logiky dvou národních jazyků a kultur.

Je poněkud paradoxní, že kniha o pohybu překladu a o řečech o překládání končí kapitolou o *mlčení*. Nebudu přítomným kazit radost a prozrazovat, co Lena Dorn o mlčení říká. Ale zdá se mi, že motiv „mlčení“, stejně jako závěrečné úvahy o tom, co v knize nebylo pojednáno a stálo by za to, svědčí o zdravé směsi sebevědomí i pokory, s níž autorka vede celý výklad.

Přeji knížce Leny Dorn, aby se jí podařilo vejít do obrazu, který namalovala tu s neobyčejným smyslem pro drobnokresbu a nepředpojatou pozornost vůči novému, tu ve výrazných tazích argumentace vedené vůlí k perspektivizaci a zdařilou esejistickou stylizací — to jest, přeji jí, aby se stala pohyblivou a hybnou součástí rozhovorů o překládání, aby se jí dostalo radostného přijetí a kritického odmítání, aby byla předmětem navazování i inspirací k tvůrčím střihům, aby ji četli translatologové i překladatelé, a konečně, aby se dočkala překladu — ten český by opravdu stál za to.